

TOPLUMSAL SINIFLARIN DEĞİŞİM SÜRECİNDE, SENDİKALAR VE SENDİKALARIN GELECEĞİ

H. Yunus Taş¹

ÖZET

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de özellikle 80’li yıllardan sonra yaşanan küreselleşme ve bilişim teknolojilerinin hızla kullanımı sürecinde istihdamın yapısı üzerinde gözlemlenebilir değişimler meydana getirmiştir. Yeni teknolojilerin devreye girmesiyle niteliksiz işgücü yerini, bilgi düzeyi yüksek, eğitilmiş işgücüne bırakmıştır. İstihdamın yapısındaki bu değişim, çalışma koşullarının değişmesiyle daha da artmıştır. Endüstri sektöründe istihdam azalırken, daha çok nitelikli işgücü gibi sendikaya çok az ilgi duyanların yer aldığı hizmet sektöründeki istihdam artışı ve ortaya çıkan yeni çalışma türleri (esnek/kısmi zamanlı çalışma gibi) sendikalar için geçmişte olduğundan daha etkili bir örgütlenme sorununu ortaya çıkarmıştır.

Yaşanan bu değişimler, Dünya’da ve Türkiye’deki sendikal yapılarda köklü bir değişiklik yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Klasik sendikal yapılanmaların günümüz çalışanlarına ve toplumun beklentilerine çözüm üretmekte yetersiz kaldıkları görülmektedir. Bu çalışmamızda yeni sendikal yapının nasıl olması gerektiği yönünde, inceleme ve araştırmalar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: İşçi Sendikaları, Sendikal Örgütlenme, İstihdam, Dönüşüm, Değişim ve Gelişim

¹ Yrd. Doç. Dr. Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğreti Üyesi. Email: tasyunus@hotmail.com

TRADE UNIONS AND FUTURE OF THE TRADE UNIONS DURING THE PROCESS OF CHANGE OF SOCIAL CLASSES

H. Yunus Taş

ABSTRACT

Globalism, especially after 1980s, has caused variations in the structure of employment in Turkey like the entire world. Labor demand characteristics have changed, i.e. unskilled labor has been replaced by highly knowledgeable, educated labor due to the adaptation of new technologies. The variations in labor structure have been further spurred by the variations in working conditions. The decline of industry employment, the increase of service sector employment in which the qualified workforce shows less interest in the unions and the new working models (e.g. flexible/partial time employment) aggravated the problem of effective organizations of unions.

All of today's changes have made it necessary a fundamental change in the World and Turkey's union structures. Classical union formations are incompetent to solve the problems of today's workers and society's expectations. In this working, investigations and researches are shown concerning the formation of new union structures.

Keywords: Labor Unions, Union Organizations, Employment, Changes, Variation and Development.

1.GİRİŞ

Sendikalar, 19. Yüzyılın başlarından itibaren işçilerin hak ve menfaatlerinin korunması ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi için işçilerin bir araya gelecek kurmaya çalıştıkları örgütler/kuruluşlardır. Bu işçi birlikleri çoğu zaman sermaye sahipleri ve devletin kurumları tarafından kapatılmaya çalışılmış bazen de kapatılmışlardır. Anti demokratik ortamlarda hayat hakkı bulamayan bu işçi kuruluşları demokrasi ortamında daha ziyade yaşama imkânı bulabilmişlerdir. Türkiye’de ise ancak 1940’lar’ın ortalarında daha ziyade hayat bulan sendikalar 1950 hatta 1960 tan sonra daha çok faaliyet alanı bulabilmişlerdir.

Dünya’da ki gelişmiş Avrupa ve Amerika ülkelerinde işçilerin hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek üzere kurulan sendikalar kısa zamanda toplumun büyük kesimleri tarafından benimsenmiş ve ileriki yıllarda siyasi partiler kurmuş ve hatta iktidar bile olmuşlardır. Ancak Türkiye’de ise sendikalar daha ziyade siyasi partilerin öncülüğünde siyasi kaygı ve ideolojik temeller üzerine kurulmuşlardır. Bu nedenle de Türkiye’de sendikalar tüm toplumu kucaklayıcı bir yapı içine girememiştir. Dolayısı ile sendikalar Türkiye’de hep ideolojik birer sivil toplum kuruluşu olarak algılanmışlardır (Özkerem, A. & Talu, N.,2008: 120-122) .

Sendikacılık toplumsal ve ekonomik yapılar ve üretim tekniklerindeki değişimlerle sürekli bir etkileşim içindedir. Özellikle son yıllarda yaşanan bu değişimler çalışma hayatının en önemli sosyal taraflarından biri olan işçi sendikalarının örgütlenme gücünü ve üyelerini temsil etmedeki yeterliliklerini zorlamıştır. 19. Yüzyılın geleneksel sendika yapısını tamamen değiştirerek, sendikal harekete yeni boyutlar getirmiştir. Küreselleşmenin dünya çapında meydana getirdiği sosyal krizden sendikaların da etkilendiği gözlenmektedir. 80’li yılların başından itibaren uygulanmakta olan ekonomik model, bir yandan emek ve sermaye arasındaki küresel ilişkiyi olumsuz yönde etkilerken, diğer yandan sosyal politika alanında da önemli hak kayıpları ve gerilemelere yol açmıştır.

Dünya’da ve Türkiye’de sendikacılık, küreselleşme bilişim ve teknolojik gelişmeler sürecinde yaşanan yeniliklere uyum sağlayamadığı için, çalışma hayatındaki etkinlik alanlarını kaybetmeye başladıkları görülmektedir. Bu anlamda, son yıllarda önemli ölçüde üye ve prestij kaybına uğramışlardır. Yapısal değişimlerin ve teknolojik gelişmelerin sendikalaşma oranlarını

olumsuz etkilediği, işçi sendikalarının işveren karşısındaki pazarlık gücünü azalttığı görülmektedir.

Gelişmiş ülkelere göre, endüstrileşme süreci yaşamayan Türkiye’de kendine özgü bir sendikal model gelişmemiştir. Avrupa ülkelerinden alınan sendikal model, küreselleşme ve teknolojik gelişmeler sürecinde toplumda oluşan değişime uygun yapılanmayı gerçekleştirememiştir. Bunun en önemli nedenleri arasında, Türkiye’nin endüstriyel gelişimi çok geç yakalaması ve bu anlamda, sendikal örgütlenmenin mücadeleden ziyade diğer ülkelerden örnek alınarak kurulması sayılabilir. Türkiye’de işçi sendikalarının yeni bir vizyon oluşturabilme ve bunu gerçekleştirebilme şansı büyük oranda yeni çağın dinamiklerine göre yeniden yapılanabilmesine bağlıdır.

Bu makalede, Dünya ve Türkiye’de işçi sendikalarının örgütlenme sorunları; yaşanan ekonomik, siyasal ve sosyal değişimler ile birlikte teknolojik gelişmeler incelenmiştir. Ayrıca sendikal örgütlenmedeki eksikliklerin giderilmesi yolunda sosyal taraflara düşen görevler le alınması gereken önlemler birlikte değerlendirilerek bazı önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır.

2.SENDİKACILIĞIN KISA TARİHİ

Sanayi Devrimi 18. yy.’ın ikinci yarısında İngiltere’de doğmuş ve oradan Batı Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Sanayi Devrimi aslında makinenin ve onunla birlikte buharın büyük fabrikalar da kullanılması ile sanayinin doğuşu olayıdır. Çağdaş sanayi tekniği 18. yy. ’ın ikinci yarısından başlayarak şaşırtıcı bir hızla gelişmiş ve bu gelişme büyük ve derin toplumsal değişimlere yol açmıştır. Böylece toplumsal gelişme ve değişimler neticesinde geniş bir işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Kentlerin nüfusu hızla artmış, erkek, kadın ve çocuk işçileri zor, ağır ve yıpratıcı çalımsa şartlarıyla karşı karşıya bırakmıştır (Balci, 1999: 10).

Söz konusu ağır şartlardan kurtulup daha insani ve makul şartlarda çalışmak ve insanların sosyal hayatlarını devam ettirebilmeleri için işçiler zaman zaman bir araya gelerek işverenlere karşı haklarını savunmak istemişlerdir. Konumuzun devamında işçilerin bu masum ve insani taleplerine karşı yaşadıkları problem ve zorluklar ile tarihsel süreç içerisinde çeşitli dünya ülkelerindeki önemli gelişmelere dikkat çekilecektir.

2.1.Dünya’da Sendikaların Doğuşu ve Gelişimi

18. yüzyılın sonunda ilk defa İngiltere’nin fabrikalarında buharın kullanılması, dokuma tezgâhlarının ve benzeri mekanik makinelerin yapılması, üretimin verimliliğini artırırken, büyük fabrikaların kurulmasını beraberin-

de getirdi. Çok sayıda işçi, tarımdan koparak fabrikalarda çalışmaya başladı. Kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte toplum sermaye sahipleri (kapitalistler) ve işgücünden başka satacak hiçbir şeyi olmayan işçiler olarak iki temel sınıfa bölündü. Kapitalistler, daha da büyüebilmek ve gelişebilmek için, işçileri mümkün olduğu kadar düşük maliyetle çalıştırmak istiyorlardı (Ekin, 1989: 15).

İş bulmak büyük bir nimetti. İşçi çok, iş alanı azdı. Bu durum işçi ücretlerinin olabildiğince düşürülmesine yol açıyordu. Üstelik makinelerde çalışmak eskisi gibi hüner ve kol gücü gerektirmiyordu. Sermaye sahipleri (Kapitalistler) bu nedenle, daha ucuza çalıştırdıkları için çocukları ve kadınları tercih ediyorlardı. O dönemde işçiler, hastalık ve kaza sigortası, emeklilik, yıllık ve haftalık izin, işten atılma tazminatı, iş güvenliği ve iş güvencesi gibi haklara sahip değillerdi. Günde 16 saat, bazen daha fazla çalışıyorlardı. O dönemde devlet, kapitalistlerin çıkarlarını korumaktan ibaret bir güvenlik örgütü gibiydi (Işıklı, 1972: 17).

Her şeye rağmen, işçiler yaşadıkları sefalete ve makineyle özdeşleşen kapitalist düzene karşı isyanlarını ortaya koydular. Sınıfsal tepki ve öfkelelerini makineleri kırarak ve parçalayarak gösterdiler. Adına "**Ludizm**" denilen ve Makine Kırıcıları anlamına gelen bu ilk işçi hareketi, işçi sınıfının bilincine ve örgütlülüğüne önemli katkılarda bulundu. Kapitalizm bütün vahşiliğiyle geliyor, fabrikalar kuruluyordu. İşçiler arasında birlik ve dayanışma duygusu gelişmeye başladı. İşçiler önceleri dayanışma dernekleri ve yardım sandıkları kurmaya başladılar. Başlıca amaçları hastalık, kaza, işsizlik gibi her işçinin her an başına gelebilecek olaylara ya da olası bir ölüm sonrasında, ölen işçinin eşinin dul, çocuklarının yetim kalmasına karşı üyelerine yardımcı olmaktı.

İlk başta böylesi bir içerikte kurulan bu oluşumlar zamanla, ücretlerle ve çalışma koşullarıyla ilgilenmeye başladılar.. Bir müddet sonra dayanışma dernekleri ya da yardım sandıkları, sendikal yapılara dönüştü. Bu ilk işçi örgütlenmeleri işverenlerin ve devletin baskılarıyla karşılaştıklarından gizlice kuruluyor, faaliyetlerini de gizlice yürütüyorlardı. Benzer uygulamalar sendikalara karşı da uygulandı. Sendikalar, ilk olarak İngiltere'de ortaya çıktı. Sanayi Devrimi'nin beşiği olan İngiltere, aynı zamanda sendikal hareketin geliştiği coğrafya oldu. 18. yüzyılın ortasından sonra İngiltere'de sendikal oluşumlar görülmeye başlandı. İlk sendikalar meslek sendikaları biçiminde kurulsun da, yaygınlaşması ve bütün işçileri kapsaması uzun sürmedi (Yücel, 1980: 96).

2.2. 1820 'den 1860'lı Yıllara Dünya'da Sendikacılık

İngiltere'de 1824 yılında sendikalar devlet tarafından yasal olarak tanındı. Bu durum sendikal hareketi geliştirse de siyasi iktidarlar, sendikal faaliyetlere engeller oluşturmaya devam etti. Sendikaların yerel düzeyden çıkarak ulusal düzeyde örgütlenişi de İngiltere'de oldu. 1831 yılında kurulan Emeğin Korunması İçin Ulusal Dernek bu yönde atılmış ilk örgütlenme adımlarından biriydi. 1834 yılında Robert Owen, Büyük Ulusal Sendikalar Birliği'ni kurdu. Fransa'da da işçi hareketi gelişmekteydi. 1831' de Lion, 1834'de Paris işçileri, ekonomik ve politik amaçlı sert mücadeleler yürüttüler (Williams,1976:345).

1871 yılında işçiler, Paris'te ilk işçi yönetimini kurarak siyasi mücadeledeki yerlerini ortaya koyan bir pratik gerçekleştirdiler. Fakat bu işçi yönetimi egemen sınıflar tarafından büyük bir terörle bastırıldı. Sert sınıf mücadelelerinin yaşandığı Fransa'da işçi sınıfı sendikal örgütlenme hakkını ancak 1884'te elde edebildi (Gülmez, 1991:65).

Önemli sınıf mücadelelerine sahne olan bir diğer ülke de Almanya'ydı. Almanya'da sendikal hareketin ortaya çıkması 19. yüzyılın ortalarında gerçekleşti. 1864'te Uluslararası İşçi Derneği, diğer adıyla I. Enternasyonal kuruldu. Enternasyonalin 1866 Cenevre Kongresi'nde 8 saatlik işgünü çağrısı yapıldı.

2.3. 1860'tan Birinci Dünya Savaşına, Dünya'da Sendikacılık

Amerika Birleşik Devletleri'nde sendikal hareketin doğumu 1860'lı yıllarda oldu. İşçi hareketine önemli katkıları olan, Emeğin Şövalyeleri Örgütü ise 1884'te kuruldu. 1 Mayıs 1886 tarihinde Amerika'da Chicago'lu işçiler, ücret düşüklüğünü ve iş saatlerinin uzunluğunu protesto etmek amacıyla ve 8 saatlik işgünü talebiyle bir çok protesto eylemleri yaptılar (Mahiroğulları, 2011: 74). Eylemlerin devlet ve sermaye sahipleri tarafından şiddetle bastırılması sonucu birçok işçi hayatını kaybetti.

Amerika'da ilk işçi konfederasyonu AFL-Amerikan İşçi Federasyonu 1881 yılında kuruldu. İlk sendikalar, meslek sendikası olarak örgütlendi. Zamanla AFL içinde görüş ayrılıkları yaşandı; bölünmeler oldu. CIO-Sanayi Örgütleri Kongresi'nin yapılması bunlardan biriydi ve işkolu esasına göre örgütlenmeyi savunmaktaydı. Bu iki yapı 1955'te tekrar birleşti. Sendikalarla siyaset ilişkisi tarihsel süreç içinde değişik biçimlerde kendini dışa vurdu. Ancak bu federasyonlar siyasi kaygıdan ziyade uzun vadeli toplumsal ve ekonomik çıkarları ön plana almakta idiler (Mahiroğulları, 2011: 74).

Günümüzde Avrupa'daki birçok işçi partisi ve sosyal demokrat parti, sendikalar tarafından kurulmuş partilerdir. Sendikalar 20. Yüzyılda oldukça etkili örgütler haline geldi. Gelişmiş kapitalist ülkelerin tekelci şirketleri "üçüncü dünya" ülkelerine sermaye yoluyla girerek bu ülkelerin ekonomilerini kontrolleri altına aldı. Kapitalistlerin arasında var olan rekabet daha tehlikeli boyutlara ulaştı. Aynı zamanda bu süreçte, işçi sınıfının bilinç düzeyi de oldukça gelişti. 1910 yılında dünyada 3 milyon işçi sendikal örgütlülük içinde yer alıyordu. Bilinçli ve örgütlü işçiler savaşa karşı çıkararak ve barıştan yana oldular.

2.4. I. Dünya Savaşı Sonrasından 1980'li yılların sonuna, Dünya'da Sendikacılık

I. Dünya Savaşı'nın son yıllarında Rusya'da, işçi sınıfının diğer emekçilerle birleşerek iktidara gelmesi 20. yüzyıla damgasını vuran en önemli siyasal-toplumsal gelişme oldu. 1917 Ekim Devrimi'yle Rusya'da dünyanın ilk sosyalist devleti kuruldu. 1918 yılında I. Dünya Savaşı bitti. Savaş sonrasında kapitalizm yeni bir gelişme gösterdi. Adına Fordizm denilen bant ve yürüyen zincir sistemlerinin fabrikalarda yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı. 1920 yılına gelindiğinde, dünyada sendikalara üye işçi sayısı 50 milyonu bulmuştu.

1919-1920 yıllarında başta Almanya, Avusturya, Macaristan ve İtalya olmak üzere Avrupa işçi hareketi ayaktaı. 1920'lerin ortalarına gelindiğinde İngiltere'de işçiler harekete geçiyordu. İngiliz işçi sınıfının 1926 yılında gerçekleştirdiği genel grev, ülkedeki tüm toplumsal dengeleri sarstı. Grev, dünya işçi sınıfının mücadelesine yeni birikimler kazandırdı.

1929 yılında kapitalist ülkelerde büyük bir ekonomik bunalım baş gösterdi. İşsizlerin sayısı olağanüstü büyüdü. Mal stokları yığılmıştı. Kapitalistler üretimi yavaşlattılar, yer yer durdurdular. Bu duruma karşın, geniş halk toplulukları sefalet içinde kıvranıyordu. 1939'da II. Dünya Savaşı başladı. 1945 yılında dünya'da 64 milyon sendikal işçi bulunuyordu. (Mahiroğulları, 2011: 77-93).

Soğuk Savaş dönemi içinde (1947-1990 arasında) uluslararası sendikal örgütlenmeler arasında ciddi sorunlar ve rekabet yaşandı. Soğuk Savaş'ın sendikal alana yansımalarının bir sonucu olan bu durum, ağırlıklı kendini Dünya Sendikalar Federasyonu'yla Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu arasında gösterdi. Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu bugün 141 ülkeden 206 sendikal merkezde örgütlü 125 milyon işçiyi

temsil etmektedir. Ayrıca Konfederasyonla bağlantılı çeşitli işkolu federasyonları vardır. Ülkemizde TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK ve KESK Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na üyedir. Dünya Emek Federasyonu ise 113 ülkede 26 milyon civarında işçiyi temsil etmektedir. Bu iki federasyon 2006 yılında birleşerek yollarına devam etme kararı almışlar ve emek mücadelesini bu şekilde devam ettirmektedirler.

2.5. 1990 ve Sonrasından Günümüze, Dünya Sendikacılığında Yaşanan Üye ve Güç Kayıpları Özerine Kısa Bir Değerlendirme

Kapitalizmin yeniden yapılandığı ve işçi sınıfına yoğun saldırılar gerçekleştirdiği günümüz koşullarında, uluslararası sendikal hareket ciddi bir kriz yaşamaktadır. Sendikal hareketin geleneksel refleksleriyle bu krizi aşması mümkün değildir. Sendikalar yeni duruma uygun yeni stratejiler geliştirmek zorundadır. Çünkü 20-30 yıl önceki gibi işçi sınıfı bulunduğu yerde durmamış ve yeni gelişmelere paralel olarak sınıf değiştirmiştir. İşçinin eğitim ve becerisi gelişmiştir. Bunun yanında işçi kesiminin çalışma şeklide değişmiştir.

Bu konuda Bediüzaman'ın "insanlık esir olmak istemediği gibi ecir de (ücretli işçi) olmak istemeyecektir". Tespiti çok önemlidir. Çünkü aynı eserde insanlığın yaşadığı devirler 5 dönemde (Vahşet ve Bedevilik, Memlûkiyet, Esir, Ecir ve Malikiyet ve Serbestiyet Devirleri) ele alınmaktadır. Burada sanayi devrimiyle birlikte insanlığın dördüncü dönem olan ücretli devrini yaşadığı ve bundan sonraki devrin ise beşinci dönem olan, "Malikiyet ve Serbestiyet" (Serbest Çalışan ve Girişimci) devri olacağını ve insanlığın işçilikten (ücretlilik) devrinden kurtulmak isteyeceğine işaret etmektedir. 21. yy ve sonrasında gelişen teknoloji ve iletişim imkanları ile insanlığın sınıf değiştireceğini, yani işçi olanın devamlı işçi olarak kalmak istemeyeceği ve elde ettiği bilgi ve eğitimi sayesinde kendi işinin patronu ve emeğini kendi imkanları ile pazarlayabilecek konuma gelebileceğini belirtmektedir (Ertem, 2012: 76-80).

Bu yeni durum ve dünyadaki ekonomik gelişmeler 21. yüzyılın sendikal oluşumlarını ortaya çıkaracaktır. 19. ve 20. yy. lar da işçi hareketleri birçok tarihi olayların sebep ve sonucu olmuştur. Görüldüğü kadarıyla 21. yy. sendikacılığı 20. yy. sendikacılığından daha farklı olacaktır. Çünkü günümüzde eskiden olduğu gibi homojen bir işçi sınıfı yoktur. Günümüz işçileri hızlı bir şekilde değişip gelişebilmektedir. Bu günün vasıfsız işçisi yarının mühendisi ya da işletme yöneticisi olabilmektedir. Bu imkân ve şartlar bugünkü tekno-

loji ve eğitim sisteminin gelişmesi ve yayılması ile kolay ve mümkün olmaktadır. Dolayısı ile bu günkü durumu okuyabilen sendikalar gelecekte var olabileceklerdir. Gelişmelere ayak uyduramayan sendikacılık sisteminin gelişmesi hatta uzun vadede varlığını sürdürebilmesi mümkün olmayacaktır.

3. TÜRKİYE'DE SENDİKAL HAREKETİN GELİŞİMİ

Türkiye'de sanayileşme ve sendikalaşma batı ülkelerinden daha sonraki tarihlerde gerçekleşmiştir. Avrupa ülkelerinde 18. yy'ın sonlarında sanayileşme olurken Türkiye'de (Osmanlı) tarıma dayalı bir ekonomik hayat hüküm sürmekte idi. Türkiye'de fabrikaların yani sanayinin kurulması daha çok 1920'li yıllarda başlamıştır. Ancak Osmanlı döneminde de sayıları az da olsa fabrikalar vardı.

İlk fabrika 1835 yılında kurulmuş olup, ilk işçi kuruluşu ise 1871 yılında çeşitli işkollarında çalışan işçilerin birleşerek kurdukları Ameleperver Cemiyeti'dir (Ören, 2012: 132). Daha sonraki yıllarda da farklı isimler altında işçi kuruluşları kurulmuştur. Buna karşılık zaman zaman işçi hareketlerinin engellenmesi için de bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu konuya bağlı olarak inceleyeceğimiz alt başlıklarda Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde, çalışma hayatı ve işçi kuruluşları olan sendikalarla ilgili yaşanan gelişmeler, tarihsel süreç içerisinde başlıklar halinde incelenecektir.

3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Türkiye'de sanayileşme, Batı ülkelerinden daha sonra gerçekleşti. İlk fabrika 1835 yılında kuruldu. Türkiye işçi sınıfı, doğuşundan itibaren, yaşama ve çalışma koşullarını geliştirmek için mücadeleye başladı. Mücadele daha filizlenme halindeyken çeşitli resmi engellemelerle karşılaştı. 1845 yılında çıkarılan Polis Nizamnamesi bu baskılardan ilkiydi. Bir baskı yasası niteliğinde olan nizamname, işçi derneklerinin yok edilmesini, topluca işi bırakanların cezalandırılmasını içermektedir.

İlk fabrikanın kuruluşundan on yıl sonra çıkan bu düzenleme Kıta Avrupa'sın da burjuvazinin kazandığı deneyimlerin Osmanlı topraklarına yansımından başka bir anlam taşımıyordu. Osmanlı topraklarında sanayinin geliştiği sektörler bakıldığında ve bu sektörlerde yabancı sermayenin belirleyici rolü görüldüğünde, daha yeni ve sendikacılık konusunda tecrübesiz işçi sınıfının üzerine sert önlemlerle gidilmesinin nedenleri de ortaya çıkmaktadır. Fakat çıkarılan yasalar tarihsel ve toplumsal gelişimi engelleye-

medi. Yasağa rağmen, işçi sınıfı bağımsız çizgisinde yürümeye, çeşitli toplantı ve örgütlenmelerle gelişmeye devam etti.

Önceleri yardımlaşma dernekleriyle bir araya gelen işçiler, giderek kendi örgütlenmelerini oluşturmaya başladılar. Birçok kaynakta 1871 yılında kurulduğu ileri sürülen ve ilk işçi kuruluşu olduğu iddia edilen Ameleperver Cemiyeti, gerçek bir işçi kuruluşu değildi. Bu kuruluş, 1 Nisan 1866 tarihinde kurulmuş olan bir yardımsever derneğiydi ve gerçek adı Ameleperver Cemiyet'iydi. Bilinen ilk sendika türü örgütlenme ise, İstanbul'da Tophane fabrikasındaki işçilerce gizli olarak kurulan Amele-i Osmani (Osmanlı Amele) Cemiyeti'dir (Koç, 1998: 4).

Osmanlı topraklarında yapılan ilk grev ise 1872 yılında gerçekleşti. Kasımpaşa Tersanesi'nde çalışan 600 işçi, ücretlerini alamadıklarından dolayı greve başladı. İşçiler grevi başarıyla bitirdi. 1872'den 1908'e kadar II. Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen dönemde, 23 grev olayı yaşandı. Bu grevler ağırlıklı tersanelerde, demir ve deniz yollarında, mağazalarda, tütün işletmelerinde gerçekleşti. Ücretlerin düşüklüğü, ustabaşı baskıları ve hafta sonu tatil talepleri grevlerin nedenleri arasında idi (Işıklı, 1972:418).

1908 yılı Temmuz'unda II. Meşrutiyet ilan edildi. Yani padişahın mutlak iradesi, yerini, aynı zamanda meclisin de bulunduğu meşruti bir rejime terk etti. Yani kısıtlı da olsa, demokratik bir gelişme söz konusuydu. 1908 yılının bir başka özelliği de, emperyalizmin Türkiye'de önemli ölçüde kök salmış olmasıydı. Birçok yabancı şirket, değişik alanlarda faaliyet gösteriyordu.

1908 yılının Ağustos ve Eylül ayları grevlerle geçti. İki ay içinde 30'a yakın grev oldu. Grevlerin bir kısmı, yabancı sermayeye ait işyerlerindeydi. Grevleri yasaklayan Polis Nizamnamesi yürürlükteydi ama yetmiyordu. Zamanın iktidarı daha kuvvetli bir mevzuata ihtiyaç duydu. Bu ihtiyaç ise, Tatil-i Eşgal Kanunu Mukavemeti ile sağlandı. Bu kanun, kamuya yönelik hizmetlerde çalışan işçilerin sendikalaşmasını yasakladı. Grevleri yasaklamasa da sınırlamalar getirdi. Greve çıkabilmek bir ön uzlaşma sürecinden geçme şartına bağlandı(Talas vd,1965: 38).

1909 yılında 31 Mart olayı üzerine ilan edilen sıkıyönetim de, iktidarın işçi sınıfı üzerinde çeşitli kısıtlamalar getirmesine uygun zeminler hazırladı. I. Dünya Savaşı sırasında çalışma şartları çok ağırlaştı. İşçilerin mücadelesinde gerilemeler görüldü. Bunun nedeni, Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle ülkede yaşanan antidemokratik ortamı. Ayrıca, işçi sınıfının nicel durumu ve işçiler arasında din ve etnik köken farklılıklarının bölünmelere yol açması gibi nedenleri de saymak mümkün. Bunun yanı sıra bir

çok işçinin köydeki işleri ile temaslarının sürmesi, topraktan tam olarak kopmaması, işçilik bilincinin yerleşmemesine neden olmaktadır.

3.2. Cumhuriyet Dönemi: 1923-1946 Yıllarında Sendikalar

Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış, yerine Cumhuriyet kurulmuştu. Devleti yönetme artık babadan oğla geçmeyecek, halk kendi yöneticilerini seçecek, yasalar mecliste yapılacaktı. 1923 yılında İzmir’de yapılan İktisat Kongresi bir anlamda Türkiye’nin izleyeceği yolu –kalkınma yolunu- belirliyordu. Türkiye’nin izleyeceği yol kapitalizm olarak kararlaştırıldı. Ülkenin doğusunda patlak veren bir isyanın hemen ardından, 1925 yılında Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarıldı. Bu kanunla “sükûnu sağlamak” üzere hükümete her türlü cemiyeti kapatmak yetkisi verildi. İşçi sınıfının siyasal ve sendikal örgütleri yasaklandı.

Daha önceki yıllarda işçi bayramı olarak kutlanan 1 Mayıs da 1925’de yasaklandı. 1 Mayıs 1935 yılında çıkarılan yeni bir kanunla “Bahar ve Çiçek Bayramı” olarak ilan edildi. Ceza Kanunu’nda yapılan değişikliklerle de, örgütlenme özgürlüğünü sınırlayan yasaklar pekiştirildi. 1933’te yapılan değişikliklerle, grevleri teşvik edenler için ağır cezalar getirildi. Sendikalar dahil, her türlü sınıfsal örgütlenme ve propaganda yasaklanıyordu. 1936’da İş Kanunu çıkarıldı. Bu kanunla, sendikaların yerine işçi temsilcilikleri getiriliyordu. 1938’de Cemiyetler Kanunu çıkarıldı (Gülmez, 1991:186).

II. Dünya Savaşı’ndan tüm dünya işçi sınıfının ve faşizme karşı güçlerin zaferle çıkmasından sonra, 1946 Haziran’ında, Cemiyetler Kanunu’nda değişiklikler yapılarak sınıf esasına dayanan cemiyetlerin kurulması serbest bırakıldı. İşçilerin sendika kurma özgürlüğüne kavuşmalarıyla ortaya çıkan çok sayıda sendika, iktidarı telaşa düşürdü. 1946 Aralık ayında sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetim bütün işçi kuruluşlarını kapatma ve yöneticilerini mahkemeye verme kararı aldı.

3.3. 1946’dan 1960’a Sendikalar

Türkiye işçi sınıfının yüz yıllık mücadelesi yanında, dünya işçi sınıfının kazanımları ve II. Dünya Savaşı’nda Nazi Almanya’sı ve Mussolini İtalya’sının yenilmesinin uluslararası düzeyde oluşturduğu demokratik atmosfer, egemen sınıfları sendika kurma hakkını tanımak zorunda bıraktı. Sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağı kaldırıldı. 1946 yılında kurulan Çalışma Bakanlığı’nın hazırladığı taslağın kabulüyle, 1947 yılında Sendikalar Kanunu çıkarıldı. Sendikalar yasal olarak tanındı (Koç 1992:123).

1947 yılında 5018 sayılı İşçi Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkındaki Kanun, iki İngiliz uzmanın tavsiyeleri göz önünde tutularak hazırlandı. Yasa, sendikaları tanısa da, sendikalara toplu sözleşme ve grev hakkı tanımayarak, onları temel işlevlerinden yoksun bırakmaktaydı. Ayrıca sendikaların siyasi faaliyet yürütmelerine önemli yasaklar getiriyor, sendikaların uluslararası kuruluşlara üye olmaları Bakanlar Kurulu'nun iznine bağlanıyordu.

Yasa bir anlamda sendikaları siyasi iktidarın denetimi altında tutmayı amaçlamaktaydı. Yine de yasa, istenilen sendikaya üye olunmasını ve aynı işkolunda birden fazla sendika kurulabilmesini güvence altına almaktaydı. Yasanın çıkmasından sonra uzun süre sendikal örgütlenmelere karşı çıkan CHP, bu tavrını hemen değiştirerek İşçi Bürosu adı altında bir örgütlenmeye gitti. CHP, bu büro aracılığıyla sendikaları kendi paralelinde örgütlemeyi hedefledi. Özellikle İşçi Bürosu aracılığıyla bir çok kamu kesimi işyerlerinde sendikalar örgütlenmeye başladı (Özkeraz, A. & Talu, N.,2008: 120).

CHP, işçi sınıfının bağımsız örgütlenmesinin önünde engel olarak, kendi etki alanında sendikalar oluşturmaya çalıştı. İşçi yardımlaşma dernekleri vb. kuruluşların bazıları sendikalara dönüştürüldü. 1946 yılı ve sonrasında kurulan sendikalar ağırlıklı işyeri sendikasıydı. Bir kısmı ise belirli yerdeki ya da yöredeki işçileri örgütleyen yerel sendikalardı. DP, CHP ve daha sonra birçok siyasi parti, sayısal olarak giderek büyüyen işçi sınıfına bir oy deposu ya da potansiyel seçmen kitlesi olarak yaklaştı. Bu partiler, sınıfın her türlü bağımsız örgütlenme çabasını bir taraftan engellemeye çalışırken, diğer taraftan çeşitli vaatlerle işçi sınıfını kandırmaya ya da yanıltmaya çalıştı (Özkeraz, A. & Talu, N.,2008: 120).

Türkiye'de 1948'den sonra sendika ve sendikalı işçi sayısı oransal olarak arttı. 1948'de toplam sendika sayısı 73, sendikalı işçi sayısı ise 52 bindi. 1952 yılına gelindiğinde ise sendika sayısı 248'e yükselirken, sendikalı işçi sayısı 130 bine ulaştı. Bu gelişme doğal olarak ulusal düzeyde bir üst örgütlenmeyi gerektiriyordu, işçi sınıfının arayışları bu doğrultuda bir çaba içindeydi (Özkeraz, A. & Talu, N.,2008: 120).

Bu birikimler, 31 Temmuz 1952'de TÜRK-İŞ'in kurulmasını beraberinde getirdi. TÜRK-İŞ'in kuruluşunda uluslararası düzeyde oluşan makro dengelerin etkisi de oldu. Soğuk Savaş refleksleri sendikal alana da yansdı. Bu bağlamda uluslararası düzeyde Latin Amerika ve Doğu Asya'daki birçok ülkede aynı tarihlerde TÜRK-İŞ benzeri oluşumların kurulması dikkat çekmektedir. TÜRK-İŞ ağırlıkta kamu kesiminde örgütlendi. O dönemde sanayinin de geliştiği alan kamu kesimiydi.

TÜRK-İŞ 1955'ten sonra siyasi iktidar tarafından sıkıştırılmaya, etkinliği azaltılmaya çalışıldı. 1957 yılında TÜRK-İŞ başkanlığına Demokrat Parti üyesi bir başkanın seçilmesi, konfederasyonun hükümetle uyumlu politikalar geliştirmesine ve ilişkilerinin ılımlı yürütülmesine yol açtı. TÜRK-İŞ 1960 yılında Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu- ICFTU' ya üye oldu (Ahmad 1995: 154).

3.4. 1961-1980 Yılları Arasında Sendikalar

1960 ihtilal' inin meydana getirdiği yeni düzen ve 1961 Anayasasının başlattığı sürecin bir sonucu olarak Türk işçi hareketinin ve sendikacılığın gelişimine pek çok etkisi olmuştur. Bu dönemde işçilere pek çok yeni haklar sağlanmış ve çalışma hayatını dengeleyen yeni kanunlar tesis edilmiştir. Yeni anayasa ile sivil kurumlaşmaların garanti altına alındığı ve temel hak ve hürriyetlerin, sendikacılıkla ilgili temel hakların daha merkezi bir yerinin olduğu görülmektedir. Türkiye de 1961 öncesi işçilerin kendi güçleri ile bir türlü kazanamadıkları grev hakkı 1961 Anayasası ile getirilmiş Anayasal haklardandır.

Kuruluş döneminden sonra "Türkiye'de işçi teşekküllerini gerçekten hür sendikacılık niteliğine kavuşturan köklü mevzuat 27 Mayıs 1960 devriminden sonra ve sosyal devlet ilkesini kabul eden 1961 anayasasının kabulü ile vücuda girebilmişti. Bu yasa ile memur olarak adlandırılan kesime sendikalaşma hakkı verilmiştir. İşçi kesimine de grev hakkı tanınmıştır. Bu grev hakkının tanınması ve toplu pazarlık hakkının tanınması ile sendikal faaliyette ciddi bir yoğunlaşma görüldü. 1963 yılında, 1961 anayasasına dayalı olarak çıkarılan 274 sayılı 'Sendikalar Kanunu' ve 275 sayılı 'Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu', işçilere tanıdığı grev hakkı, toplu iş sözleşmesi hakkı ve sendikaları güçlü kılacak yeni iktisadi imkânlar sağlanması ile önemli bir dönüm noktası olmuştur (Yazıcı, 1996: 54).

Bu yasalar bir taraftan Anayasada yer olan hakların kullanımını düzenleyerek önemli bir gelişme sağlarken, diğer taraftan, bu hakların ve özellikle grev hakkının kullanımında önemli kısıtlamalar getirdi ve lokavtı da yetki olarak tanıdı. 1963 yılından sonra özellikle kamu kesiminde ve ardından özel sektörde toplu iş sözleşmelerinin imzalanması yaygınlaşmıştır. Böylelikle sağlanan yeni çıkar ve haklar sayesinde sendikaların üye sayılarında önemli artışlar olmuştur. 1961 yılında 511 sendika da örgütlü 298 bin işçi varken 1966'da sendikaların sayısı 704'e ve sendikaya üye işçilerin sayısı 374 bine ulaştı (Yazıcı, 1996: 56).

1967 yılında, işçi sınıfı hareketinin, 1962-63 yıllarından sonra sosyalist bir çizgiye oturmuş olan İşçi Partisi ile yakın bir ideolojik, siyasal ve toplumsal bir ilişki içinde olmasını savunanlar, bu yılda Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Sendikası Konfederasyonu' nu (DİSK) kurdular. 1970 yılında, Milliyetçi Hareket Partisi ile yakın ilişkide olanlar Milli-iş MİSK (Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu)'i kurdular. 1976 da Milli Selamet Partisi (MSP) ile yakın ilişkide olanlar ise HAK-İŞ (Türkiye Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu) oluşturdular (Koç, 1998: 14).

12 Mart 1971'de yapılan askeri müdahalenin ardından Anayasa değişikliği ile memurların sendikalaşma hakkı kaldırıldı. Böylece memurların sendika kurmaları ve sendikalara üye olmaları yasaklandı. Bunun üzerine Memur Sendikaları feshedildi ve memur dernekleri kuruldu.

26 Haziran 1975 de TÜRK-İŞ'in İzmir de bütün iş yerlerinde gerçekleştirdiği mini genel grev' ilk genel grevidir. Bu gelişmelerin de etkisiyle TBMM 24 Nisan 1963 günü, 274 sayılı Sendikalar Yasası'nı ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası'nı çıkarmak zorunda kaldı. Bu yasa Anayasa'da yer almamasına rağmen lokavt hakkını da getiriyordu. Yasa bu olumsuzluğu içinde taşısa da, sendikal hareketin gelişip güçlenmesini sağlayan imkânları bünyesinde barındırmaktaydı (Koç, 1998: 14).

1925 yılında kutlanması yasaklanan ve "Bahar ve Çiçek Bayramı" ilan edilen 1 Mayıs, 1976'da yüz binlerin katıldığı bir gösteriyle kutlandı. TÜRK-İŞ yönetimi işçi bayramı olarak 24 Temmuz'u ilan etmişti. 1976 1 Mayıs'ı DİSK önderliğinde gerçekleştirdi. 1 Mayıslara TÜRK-İŞ ve HAK- İŞ'in mesafeli yaklaşımları uzun yıllar devam etti.

Ekmek ve özgürlük mücadelesinin engellenmesi için egemen sınıfların tezgâhladığı böl, parçala, yönet stratejisi işçiler arasında mezhep, hemşerilik ve siyasal görüş farklılıkları körüklenerek uygulanmaya çalışıldı. İşçi sınıfı ve sendikal hareket bir blok halinde hareket edemediğinden, sınıfın bütün kesimlerini kavrayacak sendikal ve siyasal kültürün zayıflığından ve izlenen politikalarındaki önemli hatalardan dolayı, egemen güçlerin izlediği taktikler başarılı olmuştu (Koç,1998: 15).

3.5. 1980'den 1989'a Kadar Sendikalar

24 Ocak kararları Türkiye'nin emperyalist-kapitalist sistemle yeniden bütünleşmesini amaçlayan bir içeriğe sahipti. İstikrar programı, yeni zamlar, baskı ve şiddet demektir. Bu süreçten de en çok etkilenen kesim işçi sınıfıydı. Fakat işçi sınıfı ve toplumsal muhalefet güçleri kendileri için yok-

luk, işsizlik, baskı demek olan programa karşı kayıtsız kalmadı. Tepkilerini açığa çıkardı. 25 Ocak 1980 tarihinde grevdeki işçi sayısı 6.414'ken Haziran sonunda bu sayı 60 bine yaklaştı. Yeni grevler, erteleme kararlarıyla engellenmek istendi.

İşçi sınıfının yanında değişik toplumsal muhalefet güçleri ayaktaydı. Egemen güçlerin "istikrar" programı, suskun ve tepkisiz bir toplum gerektiriyordu. Bunun için ülke hızla şiddet ve kaosu içine sürüklendi. Bu süreç sonucunda 12 Eylül askeri darbesi yapıldı. Darbe, Türkiye'nin dikensiz bir gül bahçesi olması ve toplumsal muhalefetin bütünüyle bastırılması ve yok edilmesini amaçlamaktaydı. Türkiye koca bir hapishaneye çevrilerek, tüm muhalif güçler şiddet ve baskıyla ezildi. Karanlık ve zulüm ülkeyi egemenliği altına aldı. 12 Eylül darbesi, sendikal hareketi adeta silip geçti.

Bu dönemden sonra ilk defa TÜRK-İŞ tarafından Ankara'da Genel Kurul toplantısı yapılmış ve burada TÜRK-İŞ'in 1980 askeri yönetime verdiği destek ciddi bir şekilde eleştirilmiştir. Bu kongrede eski genel başkan Sadık Şide yerine Şevket Yılmaz seçilmiştir. Yine aynı yıl HAK-İŞ de Ankara'da 4. Genel kurulunu yapmış ve genel başkanlığa yeniden Necati Çelik seçilmiştir.

1980 darbesine rağmen 1984 yılından sonra işçi sınıfı yavaş yavaş 12 Eylül'ün korku duvarını aşmaya başlamıştır. Kazlıçesme grevi ardından gelen Netaş ve Migros grevleri işçi sınıfının yeni bir döneme girişinin işaretleri oldu. TÜRK-İŞ, anti-sendikal yasaları ve politikaları 1985 yılının ortasından başlayarak önce kapalı salon toplantıları daha sonra kitlesel mitinglerle protesto etti. İşçi sınıfı 1989 Bahar Eylemleri'yle tüm toplum kesimlerini adeta selamlarcasına, ben de varım mesajını vermek istiyordu.

3.6. 1989' dan 1997 'ye Kadar Sendikalar

1989 yılı işçi sınıfı ve sendikal hareket açısından bir atılım yılı oldu. İşçi sınıfı Türkiye'nin dört bir yanında yapmış olduğu eylem çeşitleriyle toplumsal ağırlığını hissettirdi. 12 Eylül cenderesinden çıkışı gösteren Bahar eylemlerine yüz binlerce işçi katıldı. Sokaklar, caddeler, işyerleri bir miting, bir gösteri alanına çevrildi. Meşru ve kitlesel bir dalga şeklinde gelişen eylemler, işçi sınıfının şekillenişini ortaya koymaktaydı. 1989 Bahar Eylemleri, işçi hareketinde bir dönüm noktası oldu.

1995 yılında, hükümetin sosyal güvenlik politikalarında işçi sınıfı aleyhine yeni düzenlemelere girme çabaları, Emek Platformu tarafından sert biçimde protesto edildi. Bu yönde 30 Nisan ve 21 Mayıs'ta kitlesel mitingler

düzenlendi. İşçi sınıfından yükselen tepki karşısında, hükümet hazırladığı yasa tasarısını geri çekmek zorunda kaldı.

5 Ocak 1997'de "Türkiye'ye Sahip Çık! Demokrasi İçin Mücadele Et" adlı bir miting düzenledi. Mitinge yaklaşık 300 bin işçi katılmış ve çeşitli sloganlarla taleplerini dile getirmişlerdir (Mahiroğulları,2011:231). 1997'nin ilk aylarında önce TÜRK-İŞ, DİSK ve TESK'in daha sonra TOBB ve TİSK'in katıldığı, Refah-Yol Hükümetinin izlediği politikaları eleştiren çeşitli ziyaretler gerçekleştirildi. Ancak bu beşli gruba HAK-İŞ ve diğer bazı konfederasyonlar katılmamıştır. 6 Haziran'da Beşli Girişim'in hükümet politikalarını eleştirdiği bildirileri, ülke çapında birçok işyerlerinde okundu. Refah-Yol hükümeti, 18 Haziran 1997'de istifa etti. Hükümetin istifasında Beşli Girişim'in önemli oranda etkisi oldu. Beşli Girişim'in çalışmaları 1998 yılı içinde de devam etti. (<http://www.tezkoopis.org.tr>).

3.7. 1997 Yılından Günümüze Sendikalar

Aslında tam da burada adına beşli girişim denilen sendika konfederasyonları bilerek veya bilmeyerek Türkiye için ekonomik ve siyasi bir çıkmanın başlangıcı olan bir felakete ortak olmuşlardı. Günümüzde sonuçları daha açık ve net olarak ortaya çıkan bir oyunun içine girmişler ve maalesef o oyunun en önemli oyuncularını haline geldikleri görülmektedir. Çünkü Refah-Yol hükümetinin iktidarının sonlandırılması neticesinde kurulan hükümetler ekonomik hayatın sorunlarını daha da derinleştirmiş ve sonuçta Türkiye ekonomisinin bozulması ile Türk Lirası'nda devalüasyona gidilmiştir. Böylece 100'lerce işyerinin kapanması, bankaların batması ve işsizliğin artmasına sebep olmuştur.

Refah-Yol hükümetinden sonra 1997-2001 yıllarında iktidar olan siyasi partilerin hemen tümü ya siyaset meydanından silinmiş ya da büyük oranda oy kaybetmişlerdir. Yani Türk halkı o günkü yanlışlara onay verenleri bir şekilde cezalandırmıştır. Maalesef 1997 yılındaki mevcut hükümetin yıkılmasını destekleyen ve onaylayan sendikal anlayışı da halkımız affetmemiştir. Bu günkü sendikaların güç kaybetmesinin nedenlerini biraz da orada aramak gerekir. Halk arasında sendikalara bakış ve güven ise bu ve benzeri ideolojik ve taraflı davranışlardan dolayı olumsuz olmuştur. Aslında Türk halkı ideolojilerin değil hakkın ve haklının yanında yer almaktadır.

TÜRK-İŞ, 16 Mayıs 1998 günü Ankara'da "İssizliğe Hayır! Özelleştirme Talanına Son" mitingi gerçekleştirdi. 1980'li yılların ortalarında başlayan özelleştirme politikaları, 90'lı yıllarda iyice derinleştirilmiş, ülkenin tüm

yeraltı ve yerüstü kaynakları dünyadaki sermayedarlara satılıyordu. Maalesef devletin elinde bulunan bir çok ekonomik kurum ve kuruluşlar verimli bir şekilde çalıştıramadığı için istenen düzeylerde de verim alınamıyordu. Bunun neticesinde ise sendikalı çalışan sayısı azalmakta ve işçilerin büyük bir kısmı ya işini bırakıyor ya da işlerinden atılıyorlardı (Mahiroğulları, 2011: 220).

90'lı yıllarda kamu çalışanlarının konfederasyon düzeyinde örgütlenme çabaları hızlandı. Önce KESK kuruldu. KAMU-SEN, MEMUR-SEN ve Demokratik Kamu-İş kuruldu. TÜRK-İŞ, DİSK, HAK-İŞ, KESK ve diğer konfederasyonların özelleştirmelere, anti-sendikal politikalara, işsizliğe ve yoksulluğa karşı ortak eylemleri gündeme geldi. Sendikal harekette değişik örgütlenmelerin, farklı duruşlarına ve politikalarına rağmen, ortak davranmaya ve ortak hareket etmeye başlaması önemli bir gelişme oldu (Mahiroğulları, 2011: 220-222).

2000 yılındaki en görkemli eylem, IMF reçetelerinin ve DSP, MHP, ANAP koalisyon hükümetinin politikalarının protesto edildiği, tüm konfederasyonların katıldığı 1 Aralık "Genel Uyarı" eylemi oldu. Eyleme 1 milyona yakın işçi ve kamu çalışanı katıldı. İşçi sınıfı üretimden gelen gücüyle, kendileri aleyhindeki politikalara geçit vermeyeceğini ortaya koydu. Sokaklar, alanlar, işyerleri birliğin, beraberliğin ve mücadele gücünün gösterildiği alanlar gibiydi.

2007'de Hava-İş Sendikasının toplu sözleşme süreci tetikleyici bir işlev gördü. Arkasından 44 günlük Telekom grevi işçi sınıfına muazzam bir moral verdi. Tekel işçilerinin direnişi, tersane işçilerinin kararlı duruşu, 2008'de 14 Mart'ın önünü açtı. 14 Mart 28 yıllık neo-liberal politikalara karşı işçi sınıfının en net tutumu oldu. Bu genel direnişe 2 milyon işçi katıldı. İşçi sınıfı 2007'den başlayarak 2008'leri de kapsayan yeniden bir hareketlenme dönemine girdi.

Türk sendikacılık tarihi'ni Dünyadaki örnekleri ile karşılaştırdığımızda bir kaç konunun ön plana çıktığını görmek mümkündür;

- Dünya sendikacılığı İngiltere' de 1800' lü yılların basında gelişmeler gösterirken, Türk sendikacılık tarihi daha çok 1900'lü yıllarda ortaya çıkmaktadır.

- Dünya da sendikalar işçi sınıfının çalışma hayatına yönelik şartları ve çalışma ortamının iyileştirilmesine yönelik sermaye sahiplerinin acımasızlığına karşı gelişen bir ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkarken, Türkiye'de bu du-

rum daha çok siyasi ve ideolojik kaygılar olan grupların öncülüğünde kurulmuştur.

- Gelişmiş dünya ülkelerinde sınıf kavgalarının büyük oranlarda azalması ve hatta bitmesiyle sendikacılığın gücü de azalmış ve bitmeye doğru yol almaktadır.

- Küreselleşme ve esnek çalışma modellerinin bütün Dünya’da ve Türkiye’de de hızlı bir şekilde görülmesi ve hissedilmesi nedeniyle çalışanların klasik anlamda sendikalara çokta fazla ihtiyaç duymadıkları belirtilmektedir.

4. GELECEĞİN SENDİKALARI NASIL OLMALI

Buraya kadar yapılan incelemelerde de görüldüğü gibi bundan sonraki dönemde, sendikaların bilinen klasik sınıfsal, ideolojik ve siyasi nedenlerle 1970 li yıllardaki ihtişamlı ve güçlü hallerine gelmeleri mümkün görünmemektedir. Sendikaların mevcut üye sayılarını korumak ve etkinliklerini devam ettirebilmeleri için, işçi hakları ile birlikte buldukları toplumun ekonomik yaşam düzeyleri ve ülkenin reel şartlarını dikkate almaları ile mümkün olabileceği düşünülmektedir (Yorgun, 2007: 152).

Yaşanan tüm bu değişimler, toplu ve ortak çıkarları savunma durumunda olan sendikalar için örgütlenme ve temsil sorunlarına neden olmaktadır. Bu sorunların çözümlenebilmesi için devlete, işveren ve örgütlenmiş işçi kesimlerine önemli görevler düşmektedir. Ancak tarafları harekete geçirebilmek için önemli bir toplumsal güç olan sendikaların, bir an önce yapısal değişime gitmeleri gerekmektedir. Sendikalar, yeni üyeler kazanabilmek ve mevcut üyelerini koruyabilmek için hem örgütsel yapılarını, hem de benimsedikleri politikalar ve faaliyet alanlarını gözden geçirmelidirler (Yorgun, 2007:175-176).

Bunun için tek bir sendikal modelin takip edilmesi aynı örgütlenme sorunlarına yol açacaktır. Bu yüzden sendikalar; işyerinin hızlı değişimine ayak uydurmasını bilen, esnek, ademi merkezîyetçi, örgütlenmeye dayalı, sosyal diyalogu (sendika-sermaye-devlet) esas alan, çeşitlenen bireysel talepleri karşılayacak hizmetlere organize edilmiş, verimlilik ve üretim kalitesine önem veren, özellikle kadın ve genç çalışanlara yönelik politikalar belirleyen, işyeri ağırlıklı olarak uluslar üstü örgütlenmiş bir karma model geliştirmelidirler (Yorgun, 2007: 152).

Günümüzde birçok sendika ve konfederasyon bu gidişin iyiye doğru bir gidiş olmadığını görmüş ve bu olumsuz durumu tersine çevirmenin yollarını aramaktadır. Bazı sendikalar “Sosyal Sendikacılık” anlayışı ile sadece sendika üyeleri ile değil aynı zamanda üyelerinin aile fertleri ile de ilgilenerek onların sağlık ve sosyal problemlerinin de çözümüne yönelik çalışmalar yapmanın gerekliliğine vurgu yapmaya başlamışlardır. Aslında sendikacılığın ilgi alanı sadece işçi ve aileleri ile sınırlı kalmayıp, mümkün olduğu en geniş anlamda toplumun tüm kesimlerinin sorunları ile ilgilenebilecek şekilde programlarını belirlemeleri, geleceğe yönelik sendikacılık anlayışında daha etkili olacağı belirtilmektedir (Kavlak, 2012: 252).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanayi Devrimi, 18. yy.ın ikinci yarısında İngiltere’de doğmuş ve oradan Batı Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Sanayi Devrimi aslında buharın makinelerde kullanılması ve onunla birlikte büyük fabrika sanayinin doğuşu olayıdır. Bunun sonucunda, ekonomik yaşamı ve onun kurumlarını derin bir biçimde değiştirmiştir. Çağdaş sanayi tekniği 18. yy.ın ikinci yarısından başlayarak şaşırtıcı bir hızla gelişmiş ve bu gelişme büyük ve derin toplumsal değişmelere yol açmıştır.

Bu teknik ve toplumsal gelişme ve değişimler, önceki dönemden farklı olarak, geniş bir işçi sınıfını ortaya çıkarmış, yeni yaşama ve çalışma koşulları oluşturmuştur. Ayrıca kentlerin nüfusu hızla artmış, insanlık onuruna uymayan, doğal olmayan çalışma koşulları, erkek, kadın ve çocuk işçileri zor, ağır ve insanı hızla yıpratıcı çalışma koşullarıyla karşı karşıya bırakmış olup, düşük ücret düzeyleri ile birlikte haksızlık, sömürü ve adaletsizliklere neden olmuştur.

Makinelerin çoğalması ve yeni buluşlar nedeni ile eskimeden hızla yenilenmesi zorunluluğu, sermayeye gereksinimi arttırmış ve sermayenin gücünü çoğaltmıştır. Bu da emeğin sermaye tarafından sömürülmesi olayını doğurmuştur. Bu durum doğal olarak tepkilere yol açmış, işçiler bilinçlendikçe ve sınıf olgusunu kavradıkça, sömürmelerini önlemek, hak ve menfaatlerini koruyup geliştirebilmek için örgütlenme yollarını aramışlar ve birçok zorlu mücadelelerden sonra bu hakkı kazanabilmişlerdir.

Asıl amacı işçi hareketini örgütlemek, onların hak ve çıkarlarını korumak, kendileri için sistemin oluşturduğu sonuçları hafifletmek olan işçi sınıfı ve onların örgütleri olan sendikaların, ülkemizde siyasetçilerin ve

diğer güç sahiplerinin arzu ve çıkarlarını yerine getirmek için kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de sendikalar emekten yana bir toplumsal hareketin parçası olmak yerine, üyelerinin çıkarlarına yönelik politikalar üretmekten öteye geçemeyen çıkar örgütleri olarak kalmışlardır.

Sendikalar, siyasal bilinci yetersiz ve siyasal görüşleri siyasi partiler arasında dağılmış bulunan bir işçi tabanına dayalı olduğu için, kendi aralarında da bölünmüşlerdir. Bir başka ifadeyle Avrupa ülkelerinde sendikalar siyaseti etkilerken, Türkiye’de siyaset sendikaları etkilemekte siyasi alandaki parçalanmışlık sendikal yapıda da bölünmelere neden olmaktadır.

Sendikalar çeşitli sebeplerle (Küreselleşme ve esnek çalışma gibi) üye kaybedebilir ancak halkın güvenini kaybetmemelidir. Halkın güvenini kaybeden kurumların tekrar toparlanması çok zor olmaktadır. Yani sendikacılık Türkiye’de salt ideolojik, siyasi ve sınıfsal bir kavga şeklinde olmamalıdır. Sendikalar toplumun dinamiklerine dikkate alarak ve toplumun taleplerine saygılı bir şekilde politikalarını geliştirerek geleceğe hazırlıklı olmalıdırlar.

Gelişen toplumun eğitim düzeyi artmakta ve vasıfsız işçi oranı da buna bağlı olarak azalmaktadır. Günümüzde daha bilinçli ve mesleğinde uzman bir çalışan potansiyeli bulunmaktadır. Söz konusu işgücünün salt bir sözleşmeye bağlı olarak çalışması mümkün değildir. Mesleğinde uzman, ne yaptığını ve ne istediğini bilen kişiler iş sözleşmelerini kendi şartları altında yapma talebi nedeniyle, sendikaların toplu iş sözleşmelerine ihtiyaç duymamaktadırlar. Bu nedenlerden dolayı kısmen sendika ihtiyacı hissetmemektedirler.

Sendikalar yukarıda belirtilen toplumdaki değişimleri ve çalışma ilişkilerini iyi okuyarak yeni duruma uygun farklı stratejiler geliştirmek durumundadırlar. Geleceğin sendikaları küreselleşme, esnek çalışma modelleri ve gelişen bilişim ve ulaşım teknolojilerine göre ortaya çıkan şartlara uygun çözümler üretebilen potansiyele sahip olmalıdırlar. Ayrıca değişim ve dönüşüme açık sendikalar gelecekte çalışanların sorunlarına çözüm üretebileceklerdir. Aksi durumda olanların gelecekteki çalışma hayatında kendilerine yer bulmaları mümkün görünmemektedir.

KAYNAKÇA

- AHMAD, F. (1995), **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- BALCI, Y (1999), **Sendikacılık ve Toplu Pazarlık Ekonomisi**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- EKİN, N. (1989) , **Endüstri İlişkileri**, 5. baskı, İşletme Fakültesi Yayını, İstanbul. <http://www.unionhistory.info/timeline/timeline.php>
- ERTEM, C. (2012), "Bediüzzaman'ın Formülasyonu Üzerinden Kriz ve Kriz Sonrası", Köprü Dergisi sayı,118, Bahar /2012. ss. 63-82.
- GÜLMEZ, M. (1991), **Türkiye'de Çalışma İlişkileri (1936 Öncesi)**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- İŞIKLI, A. (2003) , **Gerçek Örgütlenme: Sendikacılık**, İmge Kitabevi Ankara.
- İŞIKLI, A. (1990), **Sendikacılık ve Siyaset**, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- KAVLAK P. (2012), **Sosyal Sendikacılık**, Derleyen; Ertan Gençtürk, Türk Metal Sendikası Yayını, Ankara.
- KOÇ Y. (1998), **Sendikacılık Tarihi**, TÜRK-İŞ Eğitim Yayınları, No.1, Ankara.
- KOÇ Y. (1992), **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinde Yapraklar**, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- MAHİROĞULLARI, A. (2001), "Türkiye 'de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1.ss.42-60.
- MAHİROĞULLARI, A. (2011), **Dünya'da ve Türkiye'de Sendikacılık**, Ekin Yayın Dağıtım, Bursa.
- ÖREN, K. (2012), **Sosyal Politika, Pelikan Yayınları**, Ankara.
- ÖZKİRAZ, A. & Talu, N. (2008), "Sendikaların Doğuşu; Türkiye ve Batı Avrupa Ülkeleri Karşılaştırması ", **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**. 2,ss. 108-124
- TALAS, C. Dilik,S. Işıklı, A. (1965), **Türkiye 'de Sendikacılık Hareketi ve Toplu Sözleşme**, SBF Maliye enstitüsü Yayınları, Ankara.
- The Evolving Demographics of the Union Movement** Labor Studies Journal June 2012 37: 145-162, <http://lsj.sagepub.com/content/37/2/145.full.pdf+html>
- WILLIAMS C.Glyn, (1976), **Labor Economics**, USA, John Wiley and Sons.
- YAZICI E. (1996), **İşçi Hareket**, Aktif yayınları, Ankara.
- YAZICI E. (2004), **Sendikal Hareket Yeni Misyona Arayışları**, İlke-Emek yayınları, Ankara.
- YORGUN S.(2007), **Dirilişin Eşiğinde Sendikalar Yeni Eğilimler Yeni Stratejiler**, Ekin Yayın Dağıtım, Bursa.
- YÜCEL, A. (1980), **Emek Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri**, Ankara.
- Dünya'da ve Türkiye'de Sendikal Hareketin Kısa Tarihi, <http://www.tezkoopis.org.tr/yayin/egitim/6.pdf>, erişim, 5 Temmuz 2012.